

Μνήμη Περικλή Κακούρη

Τα γεγονότα που οδήγησαν στο θάνατο του Περικλή Κακούρη και των συντρόφων του, 49 Προκρίτων της Παραμυθιάς, την 29-9-1943

Ομιλία του Παναγιώτη Χρ. Τσαμάτου
Καθηγητή της Μαθηματικής Ανάλυσης
του Τμήματος Μαθηματικών
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Μαργαρίτι Θεσπρωτίας, 22-8-2011

Θέλω να συγχαρώ την Αδελφότητα των Ξενιτεμένων Μαργαριτιωτών για τη διοργάνωση της σημερινής εκδήλωσης. Μια εκδήλωση με περιεχόμενο πολύ διαφορετικό από τα συνηθισμένα στις καλοκαιρινές δραστηριότητες πολιτιστικών συλλόγων της ελληνικής επαρχίας. Ακόμη, θέλω να τους ευχαριστήσω για την πρόσκλησή τους να είμαι ένας από τους ομιλητές.

Στην πρόσκληση της εκδήλωσης, καθώς και στο εξώφυλλο του βιβλίου, ο Περικλής Κακούρης χαρακτηρίζεται ως «εθνομάρτυρας». Με αφορμή αυτόν τον δίκαιο χαρακτηρισμό, θεωρώ ότι θα ήταν ουσιαστική συνεισφορά στη μνήμη του να αναφερθώ στα γεγονότα που οδήγησαν στον πρόωρο και βίαιο θάνατο του Περικλή Κακούρη και των υπολοίπων 48 προκρίτων της Παραμυθιάς την 29η Σεπτεμβρίου 1943.

Η αλήθεια είναι ότι, όταν ο κ. Κάλλης μου τηλεφώνησε να μου προτείνει να είμαι σήμερα ομιλητής, επιφυλάχτηκα να του απαντήσω, γιατί έχω μιλήσει και άλλες φορές για το θέμα αυτό. Παρόλα αυτά, αποδέχτηκα την πρόσκληση για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος είναι ότι αν ζούσε η μητέρα μου είμαι σίγουρος ότι θα χαιρόταν για την παρουσία μου σήμερα εδώ. Αυτό, γιατί για ένα σύντομο διάστημα ο Περικλής ο Κακούρης ήταν δάσκαλός της. Ο άλλος λόγος, ο σημαντικότερος, είναι

ότι όσες φορές κι αν σκύψω πάνω στα γεγονότα που συντάραξαν τον Σεπτέμβρη του 43 την Παραμυθιά και ολόκληρη τη Θεσπρωτία, ανακαλύπτω καινούργιες πτυχές αυτής της ιστορίας. Η εκτέλεση των 49 δεν ήταν μια συνηθισμένη πράξη αντιποίνων των στρατευμάτων κατοχής. Όσο και αν αυτό ηχεί υπερβολικό, ήταν μια «prova generale» για εθνοκάθαρση στην περιοχή σε βάρος του χριστιανικού πληθυσμού. Μια προσπάθεια εθνοκάθαρσης, που την επεδίωξε συστηματικά η μια συνιστώσα των γεγονότων, που ήταν η μουσουλμανική μειονότητα της περιοχής, οι γνωστοί σήμερα ως Τσάμηδες ή ακριβέστερα οι Αλβανοτσάμηδες.

Θα ξεκινήσω από τις πρώτες μέρες της επίθεσης της Ιταλίας, στις 28-10-1940, όταν οι Ιταλοί διέσπασαν την ελληνική άμυνα στον Καλαμά, με αποτέλεσμα την διείσδυσή τους στη Θεσπρωτία, για λίγες μέρες και σε βάθος αρκετών χιλιομέτρων. Σ' αυτή την εισβολή σώμα Αλβανών ατάκτων, συνεπικουρούμενο από Αλβανοτσάμηδες της περιοχής μας, με επικεφαλής τον διαβόητο Νουρή Ντίνο, ακολουθούσε τις μέρες αυτές τον ιταλικό στρατό βιαιοπραγώντας σε βάρος του χριστιανικού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, οι προεστοί των Αλβανοτσάμηδων υποδέχονταν στις πόλεις και τα χωριά της Θεσπρωτίας τον ιταλικό στρατό με τιμές απελευθερωτικού στρατού. Σ' αυτό το σημείο, να αναφέρω ότι η αναφορά της υποδιοίκησης Χωροφυλακής Μαργαριτίου προς την Γενική Διοίκηση Ηπείρου στα Ιωάννινα με ημερομηνία 5 Οκτωβρίου 1945, υπογεγραμμένη από τον Ανθυπομοίραρχο Πισογιαννάκη, που υπηρετούσε τότε στο Μαργαρίτι, είναι πολύ διαφωτιστική για τα γεγονότα των ημερών εκείνων, αλλά και όλης της περιόδου της Κατοχής, ιδιαίτερα εδώ, στην περιοχή σας. Παρεμπιπτόντως, τα έργα και οι ημέρες του διαβόητου Γιασίν Σαντίκ στο Μαργαρίτι και την γύρω περιοχή έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Όμως, το πανηγύρι για τους Ιταλούς και τους Αλβανοτσάμηδες κράτησε λίγο. Σε λίγες μέρες, και μετά την αδυναμία των Ιταλών να διασπάσουν την κύρια γραμμή άμυνας του ελληνικού στρατού στο Καλπάκι, ο ιταλικός στρατός υποχώρησε ξανά στα σύνορα της Αλβανίας (14-11-1940). Πολλοί από τους Έλληνες που είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους κατά την ιταλική εισβολή, επιστρέφοντας

βρήκαν τις περιουσίες τους λεηλατημένες. Με αφορμή αυτά τα γεγονότα και για να διασφαλίσει τα νώτα του στρατού μας, η Ελληνική κυβέρνηση εκτόπισε μεγάλο αριθμό Αλβανοτσάμηδων στην ενδοχώρα της ελληνικής επικράτειας. Όμως, με την γερμανική επίθεση τον Απρίλιο του 1941 και την συνθηκολόγηση που ακολούθησε, οι Ιταλοί, αν και ηττημένοι του πολέμου, ξαναμπαίνουν κατακτητές και τροπαιούχοι στη Θεσπρωτία. Την ίδια στιγμή, επιστρέφουν με ρεβανσιστικές διαθέσεις οι εκτοπισμένοι Αλβανοτσάμηδες. Το έδαφος για την υλοποίηση των αλυτρωτικών επιδιώξεων της μειονότητας είναι πια πρόσφορο και ο δρόμος ανοιχτός. Το μίσος που υπέβοσκε μεταξύ των δύο κοινοτήτων στη Θεσπρωτία, αρχίζει και μετουσιώνεται πλέον σε πρακτικές βίας, που σε λίγο καιρό θα γίνουν ωμές και απροκάλυπτες.

Με απασχόλησε πολλές φορές το ερώτημα, ποιες ήταν οι αιτίες που τροφοδότησαν το μίσος και υπέσκαψαν την ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων στη Θεσπρωτία σε τέτοιο βαθμό, ώστε να οδηγηθεί η κατάσταση σε εγκλήματα της μιας πλευράς σε βάρος της άλλης και, εν τέλει, σε ανοιχτό πόλεμο μεταξύ τους. Γιατί, όπως αναφέρω στο βιβλίο μου «Εν Παραμυθία τη 29-9-1943»,

...ετούτη η συμφορά δε μοιάζει με τις άλλες του πολέμου.

Δεν ήτανε το χέρι το τυφλό της βίας της απρόσωπης,
που σ' ένα μπλόκο μάζεψε αδιάκριτα ψυχές.

Ούτε τ' ανθρωποβόρο δάχτυλο δωσίλογου,
κρυμμένου πίσω απ' άνανδρη κουκούλα.

Ήταν ο γείτονας, που έφτασε μεσάνυχτα
την πόρτα να χτυπήσει αρματωμένος,
με φυσεκλίκια δανεικά.

Ήταν ο γείτονας με τον κατακτητή παρέα.

Ήταν ο γείτονας, που, Πασχαλιά και Μπαϊράμι,
μοιράζονταν ως χτες μαζί τους τη χαρά του.

Πως κατρακύλησαν τα πράγματα ως εκεί;

Πως μαζευτήκαν οι μικρές νεροσυρμές
κι έγιν' η έχθρα πέλαγος ανταριασμένο;

Για να ερμηνεύσει κανείς το πώς εξωθήθηκαν τα πράγματα στην ανοιχτή σύμπραξη των Αλβανοτσάμηδων με τις δυνάμεις κατοχής και στο να πρωτοστατήσουν, Έλληνες πολίτες εναντίον συμπολιτών τους, σε αναρίθμητες πράξεις βίας σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής, πρέπει ίσως να πάει αρκετά πίσω, για να μελετήσει τη γένεση και της πορεία στο χρόνο της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θεσπρωτία και στην Ήπειρο γενικότερα. Κάτι τέτοιο ξεφεύγει από τα πλαίσια της σημερινής ομιλίας. Γι' αυτό και θα αναφερθώ, επιγραμματικά και μόνο, σε σχετικά πρόσφατα γεγονότα, από την απελευθέρωση της Ηπείρου το 1913 και μετά.

Μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου, το 1913, η εθνολογικά αδιάφορη μουσουλμανική μειονότητα της περιοχής συνέχισε να συμβιώνει με τους χριστιανούς χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Σ' αυτό συνετέλεσε και το ότι η μετάβαση από την Οθωμανική εξουσία στο Ελληνικό κράτος έγινε σ' όλη την Ήπειρο ομαλά και χωρίς να σημειωθούν επεισόδια ή ρεβανσισμοί σε βάρος των μουσουλμάνων. Όμως, με την σχεδόν ταυτόχρονη ανακήρυξη της ανεξάρτητης Αλβανίας το 1912, ντόπιοι παράγοντες της μειονότητας άρχισαν να επενδύουν συστηματικά σε φιλοδοξίες και συμφέροντα. Σ' αυτό συνέβαλε αποφασιστικά η πολιτική της Αυστρίας και, κυρίως, της Ιταλίας, που πρωτοστάτησαν στη δημιουργία της Αλβανίας και προσδοκούσαν στρατηγικά και οικονομικά οφέλη από το νέο κράτος. Περισσότερο από όλους η Ιταλία είχε ανέκαθεν βλέψεις και συμφέροντα στα ανατολικά παράλια της Αδριατικής. Με την άνοδο του φασισμού στην Ιταλία, οι σοβινιστικοί κύκλοι της Ρώμης εκδήλωσαν απροκάλυπτα και ωμά τις βλέψεις τους για τις απέναντι ακτές. Η μετατροπή της Αλβανίας σε προτεκτοράτο (1939) ήταν ο πρώτος και εύκολος στόχος. Η επέκταση του προτεκτοράτου, και ταυτόχρονα της επιρροής τους προς το νότια, ήταν ο επόμενος στόχος.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε εδώ ότι η ανθρωπογεωγραφία του κράτους της Αλβανίας, όπως αυτό δημιουργήθηκε, είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντος της Ιταλίας που πρωτοστάτησε σ' αυτό, προκειμένου να ελέγξει τα στενά του Οτράντο.

Ενώ άφησε εκτός Αλβανίας περιοχές με συμπαγείς αλβανικούς πληθυσμούς στα βόρεια της χώρας, περιέλαβε σ' αυτή την Βόρειο Ήπειρο και προσπάθησε, στη συνέχεια, να περιλάβει και τη Θεσπρωτία, περιοχές με συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς.

Αξίζει, επίσης, στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι από την ανάρρηση στη εξουσία του Μουσολίνι το 1922, το ενδιαφέρον της Ιταλίας για τις απέναντι ακτές της Αδριατικής χαρακτηρίζεται από απροκάλυπτες διπλωματικές, και όχι μόνο, παρεμβάσεις σε βάρος της Ελλάδας και υπέρ της μουσουλμανικής μειονότητας της Θεσπρωτίας. Η Ιταλία συνέβαλε με αποτελεσματικό τρόπο, εκμεταλλευόμενη και την αβελτηρία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, στην εξαίρεση της μουσουλμανικής μειονότητας από την (προβλεπόμενη από τη συνθήκη της Λωζάννης του 1923) ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας και το χαρακτηρισμό της ως αλβανικής. Αυτό ήταν ένα τεράστιο σφάλμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής επί Παγκάλου, που έμελε να πληρωθεί ακριβά. Παράλληλα, η Ιταλία μεγιστοποιούσε και προωθούσε, με τη βοήθεια των εθνικιστικών κύκλων των Τιράνων, όλα τα παράπονα και τις απαιτήσεις των μουσουλμάνων προς την ελληνική κυβέρνηση και τους διεθνείς οργανισμούς. Αυτό γινόταν μεθοδικά και συστηματικά όλο το διάστημα του μεσοπολέμου και με αυξανόμενη ένταση καθώς πλησίαζε η ώρα της επίθεσης του 1940.

Η αλληλογραφία του Ιταλού διοικητή της Αλβανίας Γιακομόνι με το Υπουργείο Εξωτερικών της Ιταλίας τις παραμονές της ιταλικής επίθεσης της 28ης Οκτωβρίου του 1940, είναι εξαιρετικά διαφωτιστική για τη πλούσια δράση αλβανών πρακτόρων εκατέρωθεν της ελληνοαλβανικής μεθορίου και την προετοιμασία των Αλβανοτσάμηδων για τα γεγονότα που προγραμματίζε η Ιταλία σε βάρος της Ελλάδας. Αλβανοί και Αλβανοτσάμηδες πράκτορες, με κορυφαίο τον Νεμπίλ Ντίνο, δρούσαν ανεξέλεγκτοι, με τις πλάτες της Ιταλίας, σ' ολόκληρη την Ήπειρο, ιδιαίτερα τις παραμονές της ιταλικής επίθεσης του 1940.

Με την ιταλική κατοχή στην Ήπειρο η αντίληψη περί αλβανικής μειονότητας στη βορειοδυτική Ελλάδα, άρχισε πλέον ανοιχτά και απροκάλυπτα να

μορφοποιείται πολιτικά και θεσμικά. Τα γεγονότα που σηματοδοτούν αυτήν την πορεία είναι, επιγραμματικά, τα ακόλουθα:

Τον Ιούνιο του 1941 ιδρύεται το Αλβανικό Φασιστικό Κόμμα της Θεσπρωτίας και η Αλβανική Φασιστική Νεολαία, με έδρα την Παραμυθιά. Ταυτόχρονα, αντικαθίστανται οι χριστιανοί δημοτικοί και κοινοτικοί άρχοντες με μουσουλμάνους σ' όλες τις πόλεις και τα χωριά με μικτό πληθυσμό.

Τον ίδιο μήνα θεσμοθετείται από τις ιταλικές αρχές θέση «Υπατου Αρμοστή της Θεσπρωτίας». Στη θέση διορίζεται ο υπουργός Εξωτερικών της Αλβανίας, αλλά ουσιαστικά, τα καθήκοντά του ασκούνται από τους αδελφούς Ντίνο. Μοιραίοι άνθρωποι της μειονότητας οι αδελφοί Νουρή και Μαζάρ Ντίνο και ο ανεψιός τους Ρετζέπ αλλά και άλλοι, κατώτεροι στην ιεραρχία, αλλά εξίσου ωμοί, όπως ο Γιασίν Σαντίκ στην περιοχή Μαργαριτίου.

Τον Φεβρουάριο το 1942 δολοφονείται στην Ηγουμενίτσα από Τσάμηδες ο Νομάρχης Θεσπρωτίας Γεώργιος Βασιλάκος, χωρίς ποτέ να αποκαλυφθούν και να τιμηθούν οι ένοχοι. Ταυτόχρονα, το κλίμα τρόμου που κυριαρχεί έχει ως αποτέλεσμα την απογύμνωση των δημοσίων υπηρεσιών. Οι Αλβανοτσάμηδες σπεύδουν να καλύψουν το κενό με τη δημιουργία της διαβόητης KSILIA (Εθνικό Αλβανικό Συμβούλιο) τον Ιούλιο του 1942. Είναι το πρώτο σοβαρό βήμα των Τσάμηδων για την επιδιωκόμενη αυτονόμηση της Θεσπρωτίας. Ταυτόχρονα, συγκροτούν και αστυνομικό σώμα με το όνομα «Τζανταμερία».

Όλα τα παραπάνω, και χωρίς τα εγκλήματα που ακολούθησαν κατά τη διάρκεια της κατοχής, συνιστούν κορυφαίες πράξεις δωσιλογισμού.

Έχοντας πια στα χέρια τους και τυπικά τις εξουσίες αυτές και σε αγαστή συνεργασία με τους κατακτητές, οι Τσάμηδες εγκαθιστούν στη Θεσπρωτία άγρια τρομοκρατία, η οποία δεν άργησε να φέρει την αναμενόμενη αντίδραση. Οι πρώτες ανταρτικές ομάδες εμφανίζονται και αρχίζουν τη δράση τους στην περιοχή μας στις αρχές του 1943. Οι Τσάμηδες συμμετέχουν με ένοπλες ομάδες, ως δυνάμεις κατοχής και αυτοί στο πλευρό των Ιταλών και των Γερμανών αργότερα, εναντίον των ανταρτών.

Τις αρχές του καλοκαιριού του 1943 το σκηνικό στην Ήπειρο αλλάζει δραματικά. Μεταφέρεται από το ρωσικό μέτωπο και εγκαθίσταται στην Ήπειρο η 1η Γερμανική Μεραρχία Ορεινών Καταδρομών, η αποκαλούμενη και «Έντελβάϊς», βασική μονάδα του 22ου Ορεινού Σώματος Στρατού, με έδρα τα Ιωάννινα, του οποίου επικεφαλής είναι ο διαβόητος στρατηγός Hubert Lanz, ένας από τους κορυφαίους αξιωματικούς του ναζιστικού πανθέου. Η μεραρχία αυτή είναι μια από τις επίλεκτες μονάδες του Γερμανικού στρατού, με μεγάλη πολεμική εμπειρία και, εκτός από τον διοικητή της, στελεχώνεται με αξιωματικούς που, ορισμένοι από αυτούς, αποτελούν το καύχημα της Ναζιστικής Γερμανίας. Είναι η μεραρχία που ευθύνεται όχι μόνο για το έγκλημα της Παραμυθιάς, αλλά και για τα εγκλήματα του Κομμένου, της Μουσιωτίτσας και των Λυγκιάδων, όσον αφορά ελληνικούς πληθυσμούς, αλλά και για την εξόντωση χιλιάδων Ιταλών στρατιωτών μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, με αποκορύφωμα τη σφαγή της Ιταλικής Μεραρχίας Άκουι στην Κεφαλονιά τον Σεπτέμβρη του 43. Την ευθύνη της περιοχής της Παραμυθιάς, αναλαμβάνει το 99ο Σύνταγμα της μεραρχίας αυτής, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Josef Remold.

Αυτή η «προνομιακή» μεταχείριση της Ηπείρου υπαγορεύτηκε από δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν ότι η Γερμανοί έπρεπε να καλύψουν το κενό στην Ήπειρο και τα Ιόνια νησιά μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Ο δεύτερος λόγος ήταν αντιμετώπιση της φημολογούμενης απόβασης των συμμάχων στις ακτές της Ηπείρου και, στα πλαίσια αυτού του σχεδιασμού, η εξόντωση των ανταρτικών ομάδων της περιοχής.

Με την δικαιολογία ότι τα χωριά του κάμπου της Παραμυθιάς τροφοδοτούν τις ελληνικές ανταρτικές ομάδες της περιοχής του Σουλίου, το καλοκαίρι του 43 γερμανικές και ιταλικές δυνάμεις επικουρούμενες από ένοπλα μουσουλμανικά τμήματα και ατάκτους, οργανώνουν και πραγματοποιούν μια πρωτοφανή καταστροφή, πραγματική δήμευση, των χωριών του κάμπου της Παραμυθιάς και του Φαναρίου. Τα φονικά, οι βιασμοί, οι αγριότητες και οι λεηλασίες σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού των χωριών αυτών εκείνο το καλοκαίρι, είναι μια ζοφερή

πτυχή της ιστορίας της περιοχής. Η επιχείρηση «Αύγουστος 1943» στα χωριά του κάμπου της Παραμυθιάς και του Φαναρίου είναι ένα ιστορικό γεγονός που, δυστυχώς, δεν έχει αναδειχτεί. Οι νεκροί και τα θύματα αυτού του εγκλήματος περιμένουν, μέχρι και σήμερα, τη δικαίωσή τους.

Οι Γερμανοί, λόγω της επικείμενης κατάρρευσης της Ιταλίας, σκληραίνουν τη στάση τους στις κατεχόμενες περιοχές. Οι Τσάμηδες σπεύδουν να επωφεληθούν. Οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής, πιο συστηματικές από τις ιταλικές, εξοπλίζουν ολόκληρο σχεδόν τον μουσουλμανικό πληθυσμό από 15 ετών και πάνω, και σχηματίζουν νέα ένοπλα τμήματα υπό την ηγεσία των Μαζάρ και Νουρή Ντίνο. Οι μουσουλμάνοι των ομάδων αυτών, φορούσαν στρατιωτικές στολές, ιταλικές ή γερμανικές.

Τον Δεκαπενταύγουστο αυτού του μαύρου καλοκαιριού, συλλαμβάνονται από μικτά αποσπάσματα Γερμανών και Τσάμηδων 35 χριστιανοί πολίτες της Παραμυθιάς, και μεταφέρονται στα Γιάννενα. Η κατηγορία πρόχειρη και εύκολη: «συνεργασία με τους αντάρτες». Η εκτέλεσή τους αποσοβείται την τελευταία στιγμή, λόγω διαφωνίας των Ιταλικών αρχών, που αγνοήθηκαν στην όλη επιχείρηση.

Μετά τη συνθηκολόγηση όμως των Ιταλών, στις 8 Σεπτεμβρίου του 43, η συνεργασία των Τσάμηδων και των Γερμανών δεν είχε πια εμπόδια και αναστολές. Ήταν φανερό ότι ο κλοιός έσφιγγε πλέον αφόρητα γύρω από την Παραμυθιά και η αφορμή για το ανοσιούργημα, που απέτυχε να υλοποιηθεί τον Δεκαπενταύγουστο, δεν άργησε να δοθεί. Μια συμπλοκή με τους αντάρτες στη Σκάλα, μια οχυρή τοποθεσία λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη, και η απώλεια έξι Γερμανών στρατιωτών, σήμανε την αρχή του τέλους της αγωνίας της μικρής πολιτείας. Η νέα λίστα για τον απορροφασμό της πόλης συντάχτηκε ταχύτατα από τους πρωτεργάτες του διχασμού και της μισαλλοδοξίας Μαζάρ και Νουρή Ντίνο. Τα μεσάνυχτα της 27ης Σεπτεμβρίου του 43, μικτά αποσπάσματα Γερμανών και Τσάμηδων συνέλαβαν πενήντα δύο πολίτες της Παραμυθιάς. Οι συλληφθέντες οδηγήθηκαν στα υπόγεια του δημοτικού σχολείου, όπου και κρατήθηκαν τριάντα ώρες. Τριάντα ώρες

φρικτής αγωνίας και για τους ίδιους και για ολόκληρη τη μικρή πόλη. Κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, τους ανακοινώθηκε η απόφαση των αρχών κατοχής για την εκτέλεσή τους. Όπως εξιστόρησαν αργότερα τρεις από τους κρατούμενους που απελευθερώθηκαν την τελευταία στιγμή, οι τελευταίες τραγικές ώρες κύλησαν σε ένα κλίμα απόλυτης συναδέρφωσης και αξιοπρέπειας μπροστά στο θάνατο. Ο Παπαβαγγέλης ο Τσαμάτος, λίγο πριν την έξοδό τους προς τον τόπο της εκτέλεσης, έψαλλε, για τον εαυτό του και όλους τους συγκρατούμενούς του, τη νεκρώσιμη ακολουθία.

Χαράματα της 29ης Σεπτεμβρίου πάνοπλη κουστωδία Γερμανών και Τσάμηδων οδήγησε τους πενήντα δύο λίγο έξω από την πόλη. Από την προηγούμενη μέρα, όμηροι από τα χωριά του κάμπου της Παραμυθιάς, είχαν ανοίξει στο σημείο εκείνο δύο μεγάλους ομαδικούς τάφους. Λίγο πριν την εκτέλεση, ο επικεφαλής του αποσπάσματος Γερμανός αξιωματικός απελευθέρωσε την τελευταία στιγμή τρεις από τους κρατούμενους, γιατί έκρινε ότι θα του ήταν χρήσιμοι για κάποιες ξυλουργικές εργασίες στα γραφεία της Γερμανικής Διοίκησης. Και έμειναν σαράντα εννιά. Στον αριθμό αυτό φαίνεται ότι συνυπολογίστηκαν οι έντεκα πολίτες της επαρχίας Παραμυθιάς που είχαν εκτελεστεί λίγες μέρες πριν στη αυλή του Δημοτικού Σχολείου και σε άλλα σημεία της πόλης. Όλοι μαζί εξήντα. Για να λυθεί σωστά η εξίσωση της ντροπής. Ένας νεκρός πάνοπλος γερμανός στρατιώτης «ίσον» δέκα πολίτες αθώοι, άοπλοι και ανυποψίαστοι. Στην εκτέλεση που ακολούθησε, πήρε ενεργό μέρος ένοπλο τμήμα Αλβανοτσάμηδων, που πλαισίωνε τους Γερμανούς.

Η εκτέλεση των 49 σήμανε την αρχή της αντίστροφης μέτρησης για τους αρχιτέκτονες του μίσους και του διχασμού στη Θεσπρωτία. Αμετανόητοι και εγκλωβισμένοι στον ματωμένο και αδιέξοδο δρόμο τους, οι Αλβανοτσάμηδες ακολούθησαν το στρατό κατοχής πολεμώντας μαζί τους μέχρι την τελευταία μέρα της παραμονής τους στην περιοχή μας. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα θλιβερό ότι μέχρι την τελευταία στιγμή και ενώ ήταν φανερό η κατάρρευση της Ναζιστικής Γερμανίας, παρέμεναν συμμαχητές των Ναζί εναντίον των Ελλήνων και επιχειρούσαν να διαπραγματευθούν την παραμονή τους στον ελληνικό χώρο, μέσα

από διάφορα σενάρια αυτονομίας της περιοχής, με συμμετοχή τους στη ηγεσία του μορφώματος που επεδίωκαν να δημιουργήσουν. Τελικά υποχώρησαν μαζί με τους Γερμανούς μέσα στην Αλβανία ακολουθούμενοι από το σύνολο σχεδόν της μειονότητας. Ο Μαζάρ Ντίνο εκτελέστηκε από Αλβανούς παρτιζάνους ως συνεργάτης των Γερμανών.

Δεν είναι ιστορικά εξακριβωμένο ποιος υπέγραψε την διαταγή εκτέλεσης των 49. Ούτε είναι εξακριβωμένο, μέχρι στιγμής, το όνομα του φρούραρχου της Παραμυθιάς τις ημέρες εκείνες. Σύμφωνα με πολύ πρόσφατη έρευνα, είναι γνωστό μόνο το όνομα του διοικητή του λόχου, από τον οποίο συγκροτήθηκε το εκτελεστικό απόσπασμα. Πρόκειται για τον λοχαγό Alfred Hindelang. Το βέβαιο είναι ότι διοικητής του 99ου Συντάγματος της 1ης Μεραρχίας Ορεινών Καταδρομών και στο οποίο υπαγόταν οι μονάδες κατοχής της Παραμυθιάς, ήταν ο συνταγματάρχης Josef Remold. Ο στρατηγός Lanz είναι ο μόνος, από τη γερμανική πλευρά, που τιμωρήθηκε για το έγκλημα της Παραμυθιάς. Και αυτό, στη δίκη της Νυρεμβέργης και στο πλαίσιο της συνολικής του καταδίκης για όλα τα εγκλήματα της 1ης Ορεινής Μεραρχίας Καταδρομών της οποίας ηγείτο. Κανένας άλλος αξιωματικός της μεραρχίας αυτής δεν καταδείχθηκε ως υπεύθυνος για το έγκλημα της Παραμυθιάς. Μια απόπειρα δικαστικής διερεύνησης των γεγονότων αυτών, που έγινε το 1963, μετά από μήνυση ενός Γερμανού εκπαιδευτικού, πρώην στρατιώτη της 63ης Μοίρας Ελαφρού Πυροβολικού (η οποία εκείνη την εποχή έδρευε στην Παραμυθιά και συμμετείχε στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της γύρω περιοχής), εναντίον συγκεκριμένων αξιωματικών του, κατέληξε στο αρχείο χωρίς αποτέλεσμα.

Κυρίες και κύριοι,

μελετώντας προσεκτικά τη λίστα των 49 προκρίτων της Παραμυθιάς, βγάζει εύκολα κανείς το συμπέρασμα ότι αυτή συντάχτηκε με δολιότητα και στυγνό υπολογισμό. Η εκτέλεση των ανθρώπων αυτών στέρησε την Παραμυθιά και κατ' επέκταση τη Θεσπρωτία (ας μη ξεχνούμε ότι τότε δεν υπήρχε ουσιαστικά η Ηγουμενίτσα), από ό,τι πιο εκλεκτό, παραγωγικό και εν τέλει επικίνδυνο για τα σχέδια των Τσάμηδων, είχε η τοπική κοινωνία. Ο αρχιερατικός επίτροπος της Μητρόπολης Παραμυθιάς, ο

Παπαβαγγέλης ο Τσαμάτος, πρώην πρόεδροι της κοινότητας Παραμυθιάς, ο διευθυντής της ΑΤΕ, έμποροι, επαγγελματίες, υπάλληλοι, όλοι παρόντες. Παρούσα και η εκπαιδευτική κοινότητα του τόπου, που πλήρωσε ακριβό τίμημα σ' αυτό το προσκλητήριο. Ο γυμνασιάρχης Κων/νος Σιωμόπουλος, ο καθηγητής του Γυμνασίου της Παραμυθιάς Νίκος Γιαννάκης, τρεις δάσκαλοι, ο Περικλής Κακούρης, ο Κων/νος Κατσούλης και ο Ιωάννης Μπαζάκος και ένας συνταξιούχος εκπαιδευτικός, ο Απόστολος Χρυσόχου. Μαζί τους, τραγικές παρουσίες, δυο δεκαεξάχρονοι μαθητές, ο Σπύρος ο Μπάρμπας και ο Γιώργος ο Σωτηρίου, που οδηγήθηκαν στο απόσπασμα μαζί με τους πατεράδες τους και τους δασκάλους τους.

Σήμερα οι δυτικές κοινωνίες διανύουν μια κρίσιμη καμπή της ιστορίας τους. Για πρώτη φορά η πολιτική, αντί να προηγείται, παρακολουθεί ασθμαίνουσα και από απόσταση τις οικονομικές εξελίξεις. Ακόμη και οι πιο σκληροί θεωρητικοί της παγκοσμιοποίησης, παρακολουθούν αμήχανοι και προβληματισμένοι την αυτοτροφοδοτούμενη και, εν πολλοίς, ανεξέλεγκτη δυναμική του φαινομένου, που οι ίδιοι εξέθρεψαν. Έχω τη γνώμη ότι, όταν αποκατασταθεί η ισορροπία μεταξύ των αγορών και της πολιτικής, οι πολιτικοί θα βρεθούν μπροστά στην επιτακτική ανάγκη λήψης άμεσων μέτρων για την κοινωνική συνοχή των κοινωνιών τους, που στο όνομα της ελεύθερης αγοράς και της παγκοσμιοποίησης, σε σύντομο χρονικό διάστημα έγιναν ή τείνουν να γίνουν πολυπολιτισμικές. Γιατί η μίξη των κοινωνιών, που επιχειρείται σχεδόν αποκλειστικά με οικονομικούς όρους, χωρίς πρόνοια κοινωνικής συνοχής και σε συνθήκες οικονομικής δυσπραγίας, δημιουργεί ένα επισφαλές και εύφλεκτο υλικό. Με τις σκέψεις αυτές, είναι βέβαιο ότι η γνώση ιστορικών γεγονότων, όπως αυτά της πρόσφατης ιστορίας της Θεσπρωτίας, είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Η Θεσπρωτία, πριν από τον πόλεμο, ήταν ένα τυπικό δείγμα πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Μιας κοινωνίας, που αριθμούσε αιώνες ζωής. Κι όμως, άρκεσαν λίγα χρόνια διχαστικής προπαγάνδας για να τιναχτεί αυτή η συμβίωση στον αέρα. Έτσι, το καλύτερο μνημόσυνο για τη θυσία του Περικλή του Κακούρη και των συντρόφων του, ας είναι η απόφασή μας για τη διάχυση της

ιστορικής αλήθειας και η πεποίθησή μας ότι η αποδοχή αυτής της ιστορικής αλήθειας είναι η ασφαλέστερη γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των λαών.

Αγαπητοί φίλοι, επιτρέψτε μου, κλείνοντας και με την ιδιότητα του ανθρώπου που καταθέτει λίγο από το περίσσειμα του μόχθου του στη λογοτεχνία, να πω δυο πολύ σύντομα λόγια για τον λογοτέχνη Περικλή Κακούρη. Για έναν λογοτέχνη ευαίσθητο, με λυρική διάθεση και με μια διαρκή και εναγώνια προσπάθεια κατόπτευσης γύρω του κι εντός του. Μετουσιώνοντας τα ερεθίσματα της ζωής του σε καλοδουλεμένους ομοιοκατάληκτους στίχους και με κομψή έκφραση, προσπαθεί να παρακολουθήσει, όσο μπορεί και του επιτρέπει η απομόνωσή του στην ακριτική επαρχία, την εκρηκτική ποιητική δημιουργία της εποχής του, της ανεπανάληπτης γενιάς του 30.

Ο ορίζοντας της καθημερινότητάς του είναι στενός και, πολλές φορές, πνιγηρός, πράγμα που, συχνά, τον κάνει να γίνεται εσωστρεφής και οι μεταφυσικές του αγωνίες να παίρνουν πρωτεύουσα θέση στη θεματολογία του, αν και η γυναίκα είναι, πιστεύω, κυρίαρχο θέμα στην ποίησή του. Έτσι, ακροβατεί μέσα σε ένα υπαρξιακό δίπολο. Τον προβληματισμό του για το φαινόμενο του θανάτου, που το βιώνει νωρίς με το θάνατο αγαπημένων φίλων, και την αγάπη του, αγάπη ενός καλοφτιαγμένου νέου άνδρα, για τη ζωή και τον έρωτα.

Τα τελευταία ποιήματα της σύντομης ζωής του, επηρεάζονται άμεσα και από τη ζοφερή πραγματικότητα της τριπλής κατοχής του τόπου του, που γεννάει τρόμο, θάνατο και συμφορές. Ο Κακούρης, ως δάσκαλος, έχει κάθε λόγο να ανησυχεί, περισσότερο από άλλους, για την προσωπική του ασφάλεια και επιβίωση. Ως ύστατη άμυνα και παρηγοριά διοχετεύει την αγωνία του στην ποίηση. Ενδεικτικό είναι το περιεχόμενο του ποιήματός του «Ξεκίνημα» (Παραμυθιά, 10-6-43), από τους στίχους του οποίου φαίνεται ότι ο ποιητής με τις λεπτές του κεραίες οσμίζεται το θάνατο, που είναι πια πολύ κοντά.

“Κουράστηκα... Σ’ ένα σταυρό μένω για ν’ ανασάνω,
Σκύβω, διαβάζω: «Διάβαινε, έχουν περάσει κι άλλοι».
Τραβώ για την ανηφοριά, Θέ μου, για να πεθάνω;

‘Η ν’ αγκαλιάσω κάπου εκεί, άλλο Σταυρό και πάλι;’
Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Μια μέρα πριν την εκφώνηση της παραπάνω ομιλίας, την 21-8-2011, σε ποιητική βραδιά με τίτλο «Λυρική Παμβώτις 2011», που διοργανώθηκε από την Ένωση Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου στο Νησάκι των Ιωαννίνων, διαβάστηκε το ποίημά μου με τίτλο: «*To fractal του έρωτα και του θανάτου*». Επειδή το περιεχόμενο του ποιήματος αυτού ταιριάζει στη θεματολογία της ποίησης του Περικλή Κακούρη, αλλά και στον τραγικό του θάνατο, το αφιερώνω στη μνήμη του.

Το fractal του έρωτα και του θανάτου
Λένε, πως είναι ο Έρωτας
αυτός που διαφεντεύει τη ζωή,
τάζοντας αποδράσεις και ταξίδια
και με συχνά κεράσματα «νυν απολύεις».
Κι όμως αφήνει πάντοτε μονάχους τους ταξιδευτές
μπροστά στην πύλη του άρρητου,
με τον ιδρώτα τους νάχει τη γεύση κι απ’ τα δυο.
και πλησμονή και ανεκπλήρωτο.
Και άλλοι πάλι, λένε πως είναι η ζωή
η διορία του Χάροντα για τα λύτρα του Έρωτα.
Κι ο θάνατος ... η πληρωμή.
Γι’ αυτό και κάποιοι οι μελλοθάνατοι
τον καρτερούνε με μια προσδοκία ηδονική.
Σαν τον μεγάλο οργασμό
της πιο τρανής ερωτικής τους πράξης.
Είναι η εκδίκηση στο δήμιο,
που μένει πάντα με την απορία στα μάτια.
Σε ποιον ήταν σπονδή
ο τελευταίος σπασμός του μελλοθάνατου.
στον Έρωτα ή στο Χάροντα !

Παναγιώτης Τσαμάτος

Η απελευθέρωση της Παραμυθιάς το 1913. Μια ιστορική διαδρομή μέσα από στρατιωτικό αρχειακό υλικό του 1912-13

Παναγιώτης Χρ. Τσαμάτος

Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

1

Στη συνείδηση των Νεοελλήνων η απελευθέρωση της Ηπείρου είναι ταυτισμένη την απελευθέρωση της πόλης των Ιωαννίνων. Παράλληλα, η πολιορκία του Μπιζανίου και τα γεγονότα γύρω από αυτήν, είναι η πιο γνωστή και πιο προβεβλημένη πτυχή του απελευθερωτικού πολέμου της Ηπείρου. Αντίθετα, ελάχιστα ή και, σχεδόν, καθόλου είναι γνωστά τα γεγονότα που έλαβαν χώρα σε άλλα σημεία του μετώπου του πολέμου που διεξαγόταν, τότε, στην ευρύτερη περιοχή. Η δράση του ελληνικού στρατού στην περιοχή Αχέροντα, Φαναρίου και Παραμυθιάς το 1912-13, είναι μια από αυτές, τις σχετικά άγνωστες πτυχές αυτού του αγώνα.

Πριν την εξιστόρηση των τοπικών γεγονότων, ας δούμε πολύ σύντομα και επιγραμματικά τα σημαντικότερα γεγονότα που προηγήθηκαν του απελευθερωτικού πολέμου του 12-13.

Το φυσικό σύνορο Ελλάδας-Τουρκίας στην Ήπειρο, μετά την συνθήκη του Βερολίνου το 1878, ήταν ο Άραχθος. Λόγω των προβλημάτων, που αντιμετώπιζε στα Βαλκάνια κατά την πρώτη δεκαετία του περασμένου αιώνα, η Τουρκία ενίσχυσε πολύ τα μέτρα ασφαλείας στην Ήπειρο. Ταυτόχρονα, η αλβανική, ρουμανική, αυστριακή και ιταλική προπαγάνδα συναγωνίζονταν σε δράση και μηχανορραφίες, η μία την άλλη, σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού, προετοιμάζοντας την επιρροή τους για την επόμενη μέρα της διαφαινόμενης κατάρρευσης της Οθωμανικής κυριαρχίας. Φυσικό αποτέλεσμα και αντίδραση σε όλα αυτά, ήρθε ένα σημαντικό πολιτικό γεγονός που έμελλε να επηρεάσει τα μέγιστα την κατάσταση και τις εξελίξεις στην υπόδουλη Ήπειρο. Την 25^η Μαρτίου του 1906 ιδρύεται στην Αθήνα η Ηπειρωτική Εταιρεία ή Ηπειρωτικό Κομιτάτο, εγκαθιστώντας τρεις διευθύνσεις στα Ιωάννινα, την Πρέβεζα και το Αργυρόκαστρο. Η οργάνωση αυτή, λειτουργώντας συνωμοτικά και κατά τα πρότυπα της Φιλικής Εταιρείας, πρόσφερε ανυπολόγιστης σημασίας έργο για την

¹ Το κείμενο αυτό περιέχεται στο βιβλίο «ΟΙ ΜΑΧΕΣ ΤΗΣ ΣΚΑΛΑΣ ΚΑΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ», Έκδοση Δήμου Σουλίου, 1913.

απελευθέρωση της Ηπείρου. Συγκρότησε ανταρτικές ομάδες στον Ηπειρωτικό χώρο τις οποίες εξόπλισε με τιτάνιο αγώνα. Οι ομάδες αυτές, περί τις 60 τον αριθμό, αποτελούνταν τόσο από ντόπιο πληθυσμό όσο και από μεγάλο αριθμό εθελοντών, κυρίως Κρητών, Κυπρίων και άλλων Ελλήνων της διασποράς. Οι ομάδες αυτές έδρασαν τόσο στο κέντρο του μετώπου, στο Μπιζάνι, όσο και, κυρίως, στα πλευρά του μετώπου, με τεράστια συνεισφορά, τόσο στην απελευθέρωση του Μετσόβου, όσο και στην απελευθέρωση του Φαναρίου, της Παραμυθιάς και του βορειοηπειρωτικού χώρου, μέχρι τον Αυλώνα. Σημαίνον στέλεχος της Εταιρείας στην περιοχή μας ήταν ο τότε Μητροπολίτης Παραμυθιάς Ιερόθεος Ανθουλίδης, με το ψευδώνυμο «Χρυσοχέρης». Δραστήριο μέλος, σε συνεργασία με τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Ιωαννίνων Αλέξανδρο Λιβαδέα, γνωστόν και ως «Λαΐο» στους κύκλους της Εταιρείας, προσπάθησε να δημιουργήσει πυρήνα της Εταιρείας στην Παραμυθιά. Όμως, παρορμητικός και ενθουσιώδης, με την αναγγελία της επανάστασης των Νεότουρκων το 1908, ύψωσε την ελληνική σημαία στο κωδωνοστάσιο της εκκλησίας στην Παραμυθιά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μετάθεσή του στη Σιάτιστα και την διακοπή της δραστηριότητάς του.

Το 1908, η επικράτηση της επανάστασης των Νεότουρκων και το φιλελεύθερο σύνταγμά τους αναπτέρωσε τις ελπίδες των υπόδουλων χριστιανών της Βαλκανικής για ισοπολιτεία και ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως νωρίς οι Νεότουρκοι έδειξαν τις εθνικιστικές τους επιδιώξεις και την 30η Σεπτεμβρίου οι του 1912 τα βαλκανικά έθνη μαζί τους και η Ελλάδα, με διακοίνωσή τους στην Τουρκία διεκδίκησαν ανθρώπινα δικαιώματα για τους χριστιανικούς πληθυσμούς. Η διακοίνωση απορρίφτηκε και παρά το αρνητικό ευρωπαϊκό περιβάλλον, ένας-ένας, Βούλγαροι, Σέρβοι Μαυροβούνιοι και Έλληνες κήρυξαν τον πόλεμο κατά των Τούρκων..

Η επέλαση του Ελληνικού στρατού στο μέτωπο της Θεσσαλίας ήταν θυελλώδης. Μέσα στον Οκτώβριο απελευθερώνονται η Ελασσόνα, η Δεσκάτη, η Κοζάνη, τα Γρεβενά και οι Έλληνες στρατιώτες βρίσκονται μπροστά στη Θεσσαλονίκη, όπου εισέρχονται, θριαμβευτές, την 26η Οκτωβρίου του 1912. Στο ηπειρωτικό μέτωπο τα πράγματα εξελίχθηκαν πιο αργά. Αυτό, γιατί το στρατιωτικό σώμα που είχε διατεθεί στην Ήπειρο, και που αργότερα, τον Δεκέμβριο, συγκροτήθηκε σε μεραρχία (VIII Μεραρχία), ήταν σαφώς μικρότερο από το σύνολο των 7 μεραρχιών, που δρούσαν στο μέτωπο της Θεσσαλίας- Μακεδονίας

Την 12η Οκτωβρίου απελευθερώνεται η Φιλιπιάδα, την 21η Οκτωβρίου η Πρέβεζα και στις 26 Οκτωβρίου, μετά την νικηφόρα μάχη στα Πέντε Πηγάδια, ο Ελληνικός στρατός βρίσκεται πια στα πρόθυρα του θρυλικού, για την οχύρωσή του, Μπιζανίου. Επικεφαλής του Ελληνικού στρατού στην Ήπειρο είναι ο Στρατηγός Σαπουντζάκης.

Την χρονική αυτή στιγμή ξεκινάει ουσιαστικά ο απελευθερωτικός αγώνας και στην περιοχή μας. Ήδη, από νωρίς και με ευθύνη του Ηπειρωτικού Κομιτάτου, είχε αρχίσει ο εφοδιασμός των ανταρτικών ομάδων της περιοχής με σύγχρονο οπλισμό, κυρίως με όπλα μάνλιχερ. Δε, έλειψαν μάλιστα και τα συντροφικά μαχαιρώματα, που έφτασαν μέχρι την αλληλοεξόντωση, για την ηγεσία και τον εξοπλισμό αυτών των ομάδων. Ο Σπύρος Μουσελίμης διασώζει σχετικές πληροφορίες για ανταρτικές ομάδες του Ποπόβου.

Θα χρειαζόταν μια ολόκληρη ημερίδα για να περιγραφεί η συνδυασμένη δράση τακτικού στρατού και ανταρτικών ομάδων βήμα-βήμα, πότε μπρος-πότε πίσω, με πολύ αίμα και ιδρώτα για την απελευθέρωση αυτού του χώρου. Μια σημαντική ιδιαιτερότητα αυτού του αγώνα, ήταν ότι οι ελληνικές δυνάμεις στη γραμμή Αχέροντα, Φαναρίου, Παραμυθιάς, βρέθηκαν μπροστά σε ένα μέτωπο με συμπαγείς θύλακες μουσουλμανικών πληθυσμών, με μεγάλες εφεδρείες σε άτακτα σώματα, που πολεμούσαν φανατικά και χωρίς στρατιωτικούς κανόνες, βοηθώντας όμως αποτελεσματικότερα τις λίγες δυνάμεις του τουρκικού στρατού στην περιοχή. Τα σώματα αυτά ελέγχονταν από τους πανίσχυρους αγάδες, μεγαλοτσιφλικάδες της περιοχής, που επηρεάζονταν πια άμεσα, από την, κάθε μέρα εντεινόμενη, αλβανική προπαγάνδα. Ας παρακολουθήσουμε μέρος αυτής της επικής προσπάθειας, μέσα από τα περιεχόμενα στρατιωτικών αναφορών και εγγράφων.

Με την υπ' αριθμ. 1297/15-10-1912 διαταγή του στρατηγού Σαπουντζάκη, ανατίθεται η ευθύνη του αριστερού του μετώπου στην Ήπειρο, στον υπολοχαγό Δημήτριο Μπότσαρη, γόνο της γνωστής σουλιώτικης φάρας. Η διαταγή αυτή έχει ως εξής:

«Υπολοχαγόν Δ. Μπότσαρη-Ενταύθα. Αναθέτομεν υμίν την διοίκησιν λόχου σχηματισθέντος προς εκτέλεσιν ειδικής εντολής. Υπό τας διαταγάς σας τίθενται επίσης αι εξ εθελοντών εν τη δυτική Ηπέρω συγκροτούμεναι φάλλαγγες. Γενικώς η υφ' υμάς δύναμις θέλει χρησιμεύσει ως αριστερά πλαγιοφυλακή του στρατού απαλλάσσουσα αυτόν εκ των ατάκτων σιφών Αλβανών. Ειδικαί οδηγίαι θέλουσι δοθεί υμίν εν καιρώ. Άρτα, 15-10-12.» [3, σ. 298]

Η υπό τον Μπότσαρη στρατιωτική δύναμη έμεινε γνωστή ως Μικτό Στράτευμα Ηπείρου (ΜΗΣ). Αποτελούνταν από ένα λόχο 160 ευζώνων και από όλες τις ανταρτικές ομάδες που δρούσαν δυτικά της αμαξιτής οδού Πρεβέζης- Ιωαννίνων. Εκτός από τις ντόπιες ανταρτικές ομάδες στο Μικτό Στράτευμα προστέθηκαν και οι ομάδες των Μάνου, Αντωνίου και Μάρκου Μάντακα, Μάρκου Δεληγιαννάκη, Δαμιανάκη, Πάσχου, Παπαγιαννάκη, Σταύρου Σταυρουλάκη, Γαλιανού και Νικολάου Μπελέλη εκ Κρήτης. Ο λόχος των 160 ευζώνων διαιρούνταν σε τρεις διμοιρίες, που διοικούσαν οι έφεδροι ανθυπολοχαγοί Λεοντίου και Γρανίτσας και ο επιλοχίας Παπαδόπουλος.

Αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του και μετά τις πρώτες συγκρούσεις με τους Τσάμηδες στον Αχέροντα, ο Μπότσαρης αναχωρεί για

Παλαιοχώρι, στη Λάκκα Σούλι, από όπου, στις 24-10-12, στέλνει στο Αρχηγείο της Άρτας την ακόλουθη αναφορά.

«Εχθρικός στρατός δυνάμεως 700 περίπου ανδρών ευρίσκεται Παραμυθιά, ως αναφέρει οπλαρχηγός Καράς, διέταξα όπως καταληφθώσι Σκάλα Παραμυθιάς και άλλαι αμυντικαί θέσεις υπό 200 οπλοφόρων χωρικών. Μολονότι η εκεί παρουσία μου ήτο απαραίτητος έσπευσα να συμμορφοθώ προς διαταγήν σας διευθυνόμενος δια Βαριάδων προς Β. κλιτύς μικράς Ολύτσικας...» [3, σ. 306]

Μια μέρα μετά από Βαριάδες, την 25-10-12, ο Μπότσαρης αναφέρει, αναλυτικά πια, τα της δράσης του στη Γλυκή πριν αναχωρήσει για τη Λάκκα Σούλι. *«...Διερχόμενος εκ του χωρίου Γλυκύ, το οποίον εμάχετο κατά των Τσάμηδων, βοηθημένων υπό 30 τακτικών, σπεύσας εις βοήθειαν των χωρικών μετά σφοδρόν πυρ ηνάγκασα τον εχθρόν να κλειστή μετά ζημιών εις Γαρδίκι. Την επόμενην 23ην, διευθετήσας τα της επιτοπίου αμύνης, ανεχώρησα εις θέσιν μου. Τσάμηδες επετέθησαν κατά Γλυκύ εκ νέου, αλλ' εκεί είχε φθάσει το εξ 120 σώμα Παπαδιά, όπερ αμυνθέν επί τριώρον τους ανάγκασεν εις υποχώρησιν.... Κάθοδος Τσάμηδων προς Φανάρι και συγκέντρωσις στρατού εις Παραμυθιάν με ανησυχούσιν, κρατώ δυνάμεις να αποσοβήσω ζημίας χωρίων και κάθοδον εχθρού προς Λούρον. Προς το παρόν εις Παραμυθιάν οπλαρχηγοί Καράς και Κουτούπης εργάζονται βασιζόμενοι κυρίως επί χωρικών. Όπλα δεν υπάρχουν επαρκή. Καταπεπτωκός φρόνημα χωρίων ανεπτερώθη, ανέλαβον μετά θάρρους τον αγώνα.»[3, σ. 306-307]*

Αξίζει να σημειωθεί ότι αρχηγός των Τουρκικών δυνάμεων, που αντιμετώπισε ο Μπότσαρης στον Αχέροντα, ήταν ο Ταγματάρχης Τσέλιο Πιτσάρης, δισέγγονος του ομώνυμου του στρατηγού του Αλή-Πασά, και ο οποίος σκοτώθηκε στη μάχη αυτή.

Ο αγάς της Παραμυθιάς Φουάτ-Πρόνιο, με απεσταλμένο του, προειδοποιεί και απειλεί τους κατοίκους του Σουλίου για το ενδεχόμενο που θα ταχθούν στο πλευρό του Μπότσαρη.

«Πασάδες και Μουχταροδημογέροντες Κουκουλιούς Κορίστιανης και Τζαγκάρη και Γλαβίτσα άμα λάβητε την παρούσαν μου να έλθητε με τα Μπαγεράκη εις τα χέρια εις τον Οντά μου και μαζί να παρουσιασθούμαι εις το δικαστήριον να μη σας πάρη το κεφάλι αέρα και χαλάσεται καθώς είδατε το φανάρι ολόκληρον και άλλα μέρη αν ακούσητε. Σας γράφω δια το καλόν σας εάν είσθε φρόνιμοι και γνωρίζεται το καλόν. Εάν κάμητε αλλιώς θα πάθετε το ίδιον. Ημεις χριστιανοί και Τούρκοι θα έλθωμαι μαζί με την Βασιλικήν δύναμιν να σας χαλάσωμαι. Το κρίμα εις τον λαιμόν σας. Το παρόν θα διαβάζεται και θα το παίρνουν οι απέσταλμένοι πάλιν. Παραμυθία 27 8/βρίου 1912. φουάτ Πρόνο ο Γρράφας Παπασωτήριος» [7, σ.159].

Όπως αναφέρει ο Λιβαδεύς [3,σ.106] ο αγγελιαφόρος του Φουάτ συνελήφθη και κλείστηκε στις φυλακές της Άρτας. Ο Φουάτ, μετά και από

πληροφορίες, από τον γαμπρό του στα Γιάννενα, Γιαζαλή-μπέη, ότι τα πράγματα δεν πάνε καλά για την Τουρκία, άλλαξε τόνο, δηλώνοντας όπως αναφέρει ο Μπότσαρης ότι «προθύμως θα παρεδίδετο προσωπικώς εις εμέ αυτός και οι λοιποί μπέηδες εάν μετέβαινον αυτοπροσώπως.» [3,σ.106].

Η αποστολή του Μπότσαρη ήταν να υποβοηθήσει από τα αριστερά το κυρίως μέτωπο προς τα Ιωάννινα, αποτρέποντας ταυτόχρονα οποιαδήποτε κάθοδο τακτικού στρατού ή ατάκτων Τσάμηδων προς Λούρο, Φιλιπιάδα και Πρέβεζα. Έτσι ο τομέας ευθύνης του ήταν εξαιρετικά εκτεταμένος. Ξεκινούσε από τον Αχέροντα και έφτανε μέχρι τη Μανωλιάσα, την οποία δυνάμεις του αποσπάσματός του κατέλαβαν την 31-10-12, φτάνοντας σε απόσταση αναπνοής από το Μπιζάνι. Η νικηφόρα πορεία του Μπότσαρη από τη Γλυκή, μέσω της Λάκκας Σουλίου στη Μανωλιάσα, μέσα σε μια εβδομάδα, είναι εντυπωσιακή και οφείλεται στην αμέριστη στήριξη του από τις ανταρτικές ομάδες.

Το Ελληνικό Αρχηγείο θέλοντας να κατοχυρώσει τη σημαντική αυτή επιτυχία του Μικτού Στρατεύματος, ενισχύει τα προκεχωρημένα τμήματα του Μπότσαρη στην περιοχή με τον 10-15 λόχο, που εγκαταστάθηκε στους Βαριάδες. Έτσι, ενισχύεται ο κλοιός γύρω από το Μπιζάνι. Όμως, ο Μπότσαρης τραυματίζεται στο πόδι, η πληγή μολύνεται και ο ίδιος προσβάλλεται από υψηλό και επίμονο πυρετό. Αξίζει στο σημείο αυτό να παρατεθεί το από 1-11-12 έγγραφο του προς τον Επιτελάρχη του Αρχηγείου.

«Έλαβον χθές την επιστολήν σας με μεγάλην χαράν όπου βλέπω ότι δεν με λησμονείτε. Όλην την χθεσινήν ημέραν τα τμήματά μου ενισχυθέντα παρά του Μάνου εμάχοντο κατά του Τουρκικού στρατού εις Μανωλιάσσαν και Μελιγκούς. Η επιστολή σας με επληροφόρησεν ότι ο Ελληνικός στρατός θα ακινητήσει επί τινος ημέρας. Ως εκ τούτου πιθανόν να αποσυρθώμεν εκ Μανωλιάσσας ήτις κείται 2 ½ ώρας μακράν των Ιωαννίνων. Εσχεδιάζον να επιφέρω αιφνιδιασμόν εις οχύρωμα Αγίου Νικολάπτου και να γίνω κύριος των 6 βαρέων πυροβόλων. Καιάλιν τολμώ να σας παρακαλέσω να μου στείλητε λόχον ένα με τολμηρόν λοχαγόν δια να μη χάσωμεν την Μανωλιάσσαν. Εδώ ήλθεν ο λόχος του Φιλιπόπουλου όστις ετάχθη εις 4ωρον από Μανωλιάσσας εν συνοχή προς το λοιπόν στράτευμα. Αι μακραί πορείαι και αι διαρκείς προφυλακαί εξήντησαν τους άνδρας μου. Δυστυχώς υποφέρω και εγώ. Με κατατρύχει υψηλός πυρετός διαρκής και αναπτυχθείσης φλεγμονής υπό το δεξιόν μου γόνυ παρέλυσεν όλον το δεξιόν μου πόδι. Κατέχομαι υπό φρικτών αλγηδόνων και με μεταφέρουν επί φορείου. Ευτυχώς επαρκώς εισέτι εις την αποστολήν μου. Ο αγών παντού στέφεται υπό επιτυχίας. Η κατά των Τσάμηδων άμυνα οργανώθη. Λυπούμαι όμως διότι η οικτρά κατάστασις της υγείας μου με κρατεί καρφωμένον. Προχθές συνελάβομεν 62 φορτηγά ζώα του εχθρού κατόπιν συμπλοκής.» [8, σ. 189]

Ευρισκόμενος μακριά από νευραλγικά σημεία του τομέα ευθύνης του, ο Μπότσαρης ανησυχεί για την κατάσταση σ' αυτά. Η έγνοια του για την κατάσταση στη Σκάλα της Παραμυθιάς αποτυπώνεται στην αλληλογραφία του

με του οπλαρχηγούς της περιοχής της Σκάλας Καρρά και Κουτούπη, στους οποίους γράφει από τη Ζώριστα την 2-11-12.

«Διατάσσω όπως οργανώσετε τα χωριά της περιφέρειάς σας και διορίσετε ομαδάρχες εκείνους τους οποίους νομίζετε ικανότερους ώστε να μαζεύονται γρήγορα οι οπλοφόροι οσάκις η ανάγκη το καλεί.» [8, σ. 193]

Εν τω μεταξύ, την 20-11-12 προωθείται στο Πόποβο ο υπολοχαγός Τεριακίδης με 80 ευζώνους, προκειμένου να συντονίσει τις εκεί ανταρτικές ομάδες των Δεληγιαννάκη, Βάρφη, Καρά, Κρομούδα και Κουτούπη και να επιχειρήσει τον έλεγχο της Σκάλας. Ο έλεγχος της Σκάλας και γενικότερα της οδού Ιωαννίνων-Παραμυθιάς κρινόταν επιτακτική γιατί «...όσο ήτο ελευθέρα, άπαντες οι εκ του τουρκικού στρατού φυγάδες Τσάμηδες, ως και επί τούτω αποστελλόμενοι, κατήρχοντο εις Τσαμοχώρια, ενισχύοντες τας εκεί λητρικάς ορδάς.» [8, σ.98]

Λόγω της τραγικής επιδείνωσης της υγείας του, ο Μπότσαρης αντικαθίσταται με την υπ' αριθ. 3556/16-11-12 διαταγή, από τον αντισυνταγματάρχη του μηχανικού Χρήστο Μαλάμο, που φθάνει στο μέτωπο την 23-11-12. Μια από τις πρώτες ενέργειες του Μαλάμου ήταν η διαταγή στον Τεριακίδη για επίθεση στη Σκάλα της Παραμυθιάς. Πράγματι, ο Τεριακίδης την 26-11-12, επιτίθεται κατά του Φρουρίου της Σκάλας, στο Ελευθεροχώρι. Μετά από ολόημερη μάχη, οι Τουρκαλβανοί κατατροπώνονται αφήνοντας στο στενό της Σκάλας, 80 νεκρούς, 40 αιχμαλώτους και μεγάλο μέρος οπλισμού. Τη μεγάλη χαρά των νικητών μετριάζει η απώλεια των πρωτοπαλλήκων του Δεληγιαννάκη, Μακαρώνα και Πατεράκη, καθώς και των γνωστών για την ανδρεία τους μαχητών Κουτούπη και Τελέλη από το Πόποβο και Τζούρτζου από τη Λαμπανίτσα.

Ο Τεριακίδης σε επιστολή του, την 1-12-12, στον οπλαρχηγό της Γλυκής, Τζώρτζη, αναφέρει.

«Καθιστώ υμίν γνωστόν ότι κατέλαβον την οχυράν θέσιν Σκάλα προχθές και περιέκλεισα την Παραμυθιάν πανταχόθεν, ώστε πρέπει πάση θυσία, άμα λήψει της παρούσης μου, να αρχίσητε πύρ εναντίον Παραμυθιάς, ώστε να θέσωμεν τον εχθρόν μεταξύ δύο πυρών...» [3, σ. 332]

Ο οπλαρχηγός Τζώρτζης-Ζαχαράκης, ενισχυμένος με Κρήτες και ντόπιες ανταρτικές δυνάμεις, περνάει, την 1-12-12, τον Αχέροντα και καταλαμβάνει την Ποταμιά και το Γλυκύ. Οι Τσάμηδες, ενισχυμένοι με τακτικό τουρκικό στρατό εξορμούν από την Χόϊκα και, μετά σφοδρές συγκρούσεις, ανακαταλαμβάνουν την 12-12-12 τη Γλυκή. Ταυτόχρονα, οι Τούρκοι συγκεντρώνουν στρατό στη Μοσπίνα των Γραμμενοχωρίων, με στόχο τον έλεγχο της επικοινωνίας Ιωαννίνων-Παραμυθιάς. Ο Μαλάμος, από τους Μπαουσιούς, αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο, αλλά δεν προλαβαίνει να αντιδράσει. Η αγωνία του για την τύχη της Σκάλας είναι έκδηλη σε έγγραφό του, της 24-12-12, από τους Μπαουσιούς προς το αρχηγείο, στη Φιλιπιάδα.

«... Σήμερον ακούγονται κανονιοβολισμοί εις Σκάλαν Παραμυθιάς Σπαρτίτση αδύνατον επιτηρώ καθόσον απέχει 8 ώρας εντεύθεν.» [3, σ. 341]

Οι Τούρκοι με σφοδρή αντεπίθεση και με ισχυρή υποστήριξη πυροβολικού, ανακαταλαμβάνουν τη Σκάλα στις 24-12-12. Ο Τεριακίδης, τραυματισμένος και αυτός στη μάχη, αναφέρει την 27-12-12, με λιτό και δραματικό τρόπο, σχετικά, στον Μαλάμο, από το Πετούσι, όπου είχε υποχωρήσει.

«Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι την 24^{ην} τρέχοντος εχθρικός στρατός δυνάμεως 3 ταγμάτων μετά 500 ατάκτων, ερχόμενος εκ της οδού Φιλιατών Παραμυθιάς, μας επετέθη κατά του δεξιού πλευρού, όπερ κατείχε το χωρίον Σέλιανη, υποστηριζόμενον υπό του οπλαρχηγού Μάρκου Δεληγιαννάκη μετά 30 ανδρών, Σπύρου Κρομμύδα μετά 70 ανδρών και χωρικών των πέριξ χωρίων Σέλιανη, Λαμπανίτσα, Σαλονίκη και περί τους 10 Ποποβιτών. Ωρα ενάρξεως μάχης 7,30 π.μ. δια του εχθρικού πυροβολικού. Αντιληφθέντες την πρόθεσιν του εχθρού ότι δια της θέσεως ταύτης προσπαθεί να κυκλώση και να εκπορθήση ημάς, απέστειλα το πλείστον της υπ' εμέ δυνάμεως 40 ανδρών, προς ενίσχυσιν του χωρίου. Ωρα 10,30 πρωίας η μάχη εξακολουθεί λυσσώδης εξ όλων των σημείων της Σκάλας. Σώμα Δεληγιαννάκη υπεχώρησεν πρώτον, εχθρός πυρπολεί χωρίον. Την στιγμήν ταύτην έφθασε το προς ενίσχυσιν αποσταλέν απόσπασμα 100 ανδρών υπό τον λοχίαν Σπηλιώτην, απεστάλη το πλείστον εις Σέλιανη, αλλά ήτο αργά, διότι ο εχθρός είχε ήδη καταλάβει τα επίκαιρα σημεία και κανονίσει το υψόμετρον, έβαλε καθ' ημών δι' εκρηκτικών οβίδων εκρηγνυομένων άνωθεν των προχωμάτων μας. Ούτω οβίς τηλεβόλου εκραγείσα εντός του φρουρίου της Σκάλας κατέστρεψεν αυτό, έτεροι οβίδες πεσούσαι επί των ενωμοτιών των δεκανέων Καστρινάκη, Ποδαρήτη, Δασκαλοπούλου, Παπαγεωργίου, εξετόπισαν αυτάς, τραυματισθέντων δια λίθων πολλών στρατιωτών. Ωρα 13, ο εχθρός επωφελούμενος της υπεροχής του πυροβολικού του, ήρχισε προχωρών δι' αλμάτων και καταλαβών τα πέριξ ημών υψώματα, δεικνύει προφανή πρόθεσιν να μας κυκλώση και αποκόψη την υποχώρησίν μας. Δεδομένου ότι, εκτός των γνωστών εθελοντικών σωμάτων, το απόσπασμα απετελείτο εξ 80 ανδρών, αλλά και κατά την μάχην διέθετεν μόνο 65 τυφέκια, της προς ενίσχυσιν ημών αποσταλείσης δυνάμεως, αφικνουμένης λίαν αργά, αλλά και ίνα μη προφανώς αιχμαλωτισθώμεν, διέταξα υποχώρησιν προς το χωρίον Πόποβον, συμφώνως διαταγή ημών.» [3, σ. 342]

Μετά την ανακατάληψη της Σκάλας και της Γλυκής από του Τούρκους, είναι πια ορατός ο κίνδυνος καθόδου αυτών νοτιότερα του Αχέροντα, προς τη Φιλιππιάδα. Επιπλέον, ένα στοιχείο που δυσχεραίνει πολύ τις επιχειρήσεις στον κάμπο της Παραμυθιάς είναι οι ανεξάντλητες εφεδρείες των Οθωμανών σε σώματα ατάκτων. Ένα μέρος αυτών προέρχεται από λιποτάκτες Τσάμηδες του στρατού των Ιωαννίνων, που κατεβαίνουν στα χωριά τους για να προστατεύσουν τα σπίτια τους. Οι υπόλοιποι, και περισσότεροι, κατέρχονται στο μέτωπο του Φαναρίου από την περιοχή Φιλιατών και το Δέλβινο. Έτσι, το Αρχηγείο

αποφασίζει την ενίσχυση του μετώπου στο σημείο αυτό, μεταφέροντας, από το δεξιό του μετώπου, την ταξιαρχία του αντισυνταγματάρχη Ηπίτη, με 5 πυροβόλα. Παράλληλα ενισχύεται το δεξιό άκρο του μετώπου του Αχέροντα προς το Σούλι και τον Κορούλα, με τμήματα πεζικού υπό τους αξιωματικούς Τζούρα και Τρουπογιώργο.

Την 31-12-12 ο Σαπουντζάκης εκδίδει, την 31-12-12, την παρακάτω διαταγή:
«Οπλαρχηγούς χωρίων Σέλιανη, Ελευθεροχωρίου, Ποπόβου, Βερνίκου, Σαλονίκα, Παλαιοχωρίου και Σκάπιτα.

Γνωρίζομεν εις πάντας υμάς, ότι ανεξάρτητον σώμα συνταγματάρχου Ηπίτη μετά 5 πυροβόλων, βαδίζει προς κατάληψιν της Παραμυθιάς και εκδίωξιν του εχθρού από της εντεύθεν του Καλαμά χώρας. Συνεπώς παραγγέλω εις όλους υμάς με όλους τους οπλοφόρους, ους δύνασθε να διαθέσητε, να ενισχύσητε τας προσπάθειάς του στρατού και να εκτελέσητε τας διαταγάς του συνταγματάρχου Ηπίτου. Φιλιππιάς 31-12-12, Σαπουντζάκης». [3, σ. 343]

Ακολουθούν δύο επιθέσεις του ελληνικού στρατού εναντίον του Μπιζανίου στις 7 και 11 Ιανουαρίου, που αποτυγχάνουν και οι δύο. Ο βαρύτερος χειμώνας, με θερμοκρασίες 15 βαθμούς υπό το μηδέν, ήταν ένας πολύ σημαντικός συντελεστής αυτών των αποτυχιών. Ο Στρατηγός Σαπουντζάκης αντικαθίσταται την 15-1-13 από τον Διάδοχο Κωνσταντίνο, ο οποίος αρχίζει να προετοιμάζει, πλέον, την τελική νικηφόρο επίθεση.

Λόγω αυτών των γεγονότων και των δυσμενέστατων καιρικών συνθηκών, οι δραστηριότητες του μετώπου και στην περιοχή μας περιορίστηκαν σημαντικά. Οι λιποταξίες από τον τουρκικό στρατό, ιδιαίτερα των Αλβανών και των Τσάμηδων, δημιουργούν προβληματισμό στην ελληνική πλευρά. Γράφει σχετικά ο Μαλάμος προς το Αρχηγείο, από τους Μπαουσιούς την 14-1-13.

«Πληροφορούμαι εκ Σκάλας ότι εις Παραμυθιάν και πέριξ συνεκεντρώθηκαν τακτικοί 5000 και 3000 άτοκτοι, οι τακτικοί πληροφορούμαι είναι φυγάδες του εν Ιωαννίνους στρατού. Επίσης πληροφορούμαι ότι άπαντες σχεδόν οι εκ Τσαμουργιάς και πλείστοι Αλβανοί ελιποτάκτησαν την παρελθούσαν εβδομάδα. Επομένως ηρεύνησα μη δια του τεχνάσματος της λιποταξίας συγκεντρώνται εις Παραμυθιάν προς εκτέλεσιν σχεδίου του Αρχηγείου των, αλλά όλαι αι πληροφορίες βεβαιούν ότι η φυγή αυθόρμητος λόγω κακουχιών και προς προστασίαν των οικογενειών των. Υποθέτω ότι εάν τηρηθή άμυνα επί της αριστεράς όχθης Αχέροντος, δεν θα κινηθώσιν...» [3, σ. 353]

Την ίδια στιγμή, ο Ηπίτης προσπαθεί να ελέγξει την περί τον Αχέροντα περιοχή, μέχρι και το Γαρδίκι. Οι Τσάμηδες αντιστέκονται σθεναρά προκαλώντας με αντεπιθέσεις τους πλήγματα, κυρίως στα εθελοντικά σώματα που προπορεύονται του τακτικού στρατού. Γράφει ο Ηπίτης προς το Αρχηγείο, από τη Νεμίτσα, όπου βρίσκεται την 13-1-13, σχετικά με την κατάσταση αριστερά του Αχέροντα.

«Κατέχων χωρίον Γαρδίκι, εξ ου εξετόπισα εχθρόν, επληροφορήθην ότι ούτος έβαινεν εις το προ εμού χωρίον (Δραγουμί) Δράγανι, ένθα ευρίσκειται ο οπλαρχηγός Βάρφης μετά 20 ανδρών, οι οπλαρχηγοί Κώστα Τζώρτζης Ζαχαράκης μετά 100 ανδρών οπλισμένων κατά το ήμισυ με ΜΑΝΛΙΧΕΡ και των λοιπών με ΜΑΟΥΖΕΡ και ΓΚΡΑ και οι Κρήτες Γύπαρης και Σκουντρής με 50 άνδρες. Οι χωρικοί αναβιβάζουσι τον προελαύνοντα εχθρόν εις 1000-1800 μετά 2 πυροβόλων και 2 μυδραλιοβόλων. Προσβληθέντων των εθελοντικών σωμάτων και φονευθέντος του οπλαρχηγού Ζαχαράκη, πληγωθέντων δε Γύπαρη και Βάρφη ελαφρώς, τα τμήματά των υπεχώρησαν ατάκτως εις Γαρδίκιον.» [3, σ. 354]

Την κινητικότητα στον κάμπο της Παραμυθιάς επισημαίνει και ο Ταγματάρχης Τζούρας από το Σέλωμα του Ποπόβου την 17-1-13, γράφοντας προς το Αρχηγείο:

«Εχθρός δεικνύει τάσεις καταλάβη Χοΐκαν, Γλυκύ και Ζαβρούχον. Το Πετούσι κατέχεται υπό στρατού και οπλαρχηγού Κρομύδα, άτινα εξασφαλίζουν τα νώτα και το αριστερόν του Μαλάμου.» [3, σ. 355]

Ενώ αυτά συμβαίνουν κοντά στην Παραμυθιά, ο Μαλάμος, από τους Βαριάδες, αναλαμβάνει και εκτελεί με απόλυτη επιτυχία την καταστροφή των αλευρόμυλων της Βελτίστας, επιφέροντας καιρίο πλήγμα στον επισιτισμό του τουρκικού στρατού των Ιωαννίνων. Η επιχείρηση εκτελείται με την συνδρομή των οπλαρχηγών Κρομμύδα και Κολοβού και τη συμμετοχή του ανθυπολοχαγού Γρανίτσα. Ταυτόχρονα, ο Κρομμύδας αποκρούει με επιτυχία, την 15-1-13, στο Σουλόπουλο δύναμη 800 Τούρκων αποκλείοντας την επικοινωνία των Ιωαννίνων με Φιλιάτες. Ο κλοιός των Ιωαννίνων γίνεται πλέον ασφυκτικός.

Την 18η Φεβρουαρίου ο Κωνσταντίνος τηλεγραφεί από τη Φιλιπιάδα στον Ηπίτη:

“Αύριον 19ην αρχίζω γενικήν επίθεσιν κατά Ιωαννίνων. Κυρία επίθεσις διενεργηθήσεται την 20ην. Λάβετε μέτρα σας κατά πάσης εκ Παραμυθιάς εχθρικής ενεργείας. Εστέ έτοιμος δι ενδεχομένην προέλασίν σας.”

Την 21 Φεβρουαρίου ο ελληνικός στρατός μπαίνει θριαμβευτικά στα Γιάννενα, Την νύχτα της ίδιας μέρας ο τουρκικός στρατός υποχωρεί από τη Σκάλα, την Παραμυθιά, και τα σημεία του κάμπου, που κατείχε και διαφεύγει προς την Αλβανία. Την επομένη, 22-2-13, αντιπροσωπεία Παραμυθιωτών, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Παραμυθιάς, τον Δήμαρχο, μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου και άλλους Μουσουλμάνους Προκρίτους, σπεύδει στο Φανάρι να δηλώσει υπόταγή στον Ηπίτη. Να, πως περιγράφει τα πράγματα, ο ίδιος ο Ηπίτης, με τηλεγράφημά του, την ίδια μέρα, στον Διάδοχο Κωνσταντίνο, από το τηλεγραφείο του Λούρου.

«Αξιωματικοί υπαξιωματικοί και στρατιώται συχαίρουν δαφνοστεφή διάδοχον δι άλωσιν Ιωαννίνων, την Σήμερον 10 π.μ. αφίχθη ενταύθα Μητροπολίτης Παραμυθιάς μετά Δημάρχου δημοτικών συμβούλων και

προκρίτων Οθωμανών δηλώσαντες υποταγήν. Αύριον πρωΐαν θα βαδίσω ίνα εισέλθω εις Παραμυθίαν. Διέταξα τα τα τμήματα Τρυπογιώργου, Τζούρα και Ταβουλαρίδου μετά υπολοχαγού Πάναρου ίνα βαδίσουν εις Σκάλαν Παραμυθίας οπόθεν θα αναμείνωσιν την άφιξίν μου εις Παραμυθίαν ίνα εισέλθωσιν εις την πόλιν.» [2]

Την 23-2-13 η Παραμυθία υποδέχεται με κωδωνοκρουσίες, επευφημίες και ζητωκραυγές τον Ηπίτη, που μπαίνει από τη νότια είσοδο ελευθερωτής στη μικρή πολιτεία. Ταυτόχρονα, εισέρχονται από τη βόρεια είσοδο, από την πολύπαθη Σκάλα, τα τμήματα των αξιωματικών που αναφέρονται στο τηλεγράφημα. Μαζί και τα ανταρτικά τμήματα που τόσο αίμα και ιδρώτα προσφέρανε στον αγώνα. Ο Φουάτ Πρόνιο, αφού δεν τόφερε η μοίρα να παραδοθεί «ένας Πρόνιος (αυτός) εις έναν Μπότσαρη» [8, σ. 326], όπως εδήλωνε πως ήταν η επιθυμία του, αρκέστηκε να δηλώσει τη νομιμοφροσύνη του στον Ηπίτη. Να πως περιγράφει ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, σε τηλεγράφημά του της 24-2-13 από τα Ιωάννινα προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, την απελευθέρωση της Παραμυθίας.

«Λαμβάνω την τιμήν να σας ανακοινώσω, ότι ο αντισυνταγματάρχης του πυροβολικού κ. Ηπίτης εισήλθε το Σάββατο την 1 μ.μ. εις την Παραμυθίαν μετά δύο ταγμάτων πεζικού, ενός λόχου και δύο ουλαμών πυροβολικού και ιππικού. Αι υπόλοιποι δυνάμεις θ' αφιχθούν δια της Σκάλας της Παραμυθίας. Αμέσως ετελέσθη δοξολογία. Ο Μητροπολίτης Νεόφυτος ιερούργησε και εξεφώνησε συγκινητικόν λόγον. Ο ενθουσιασμός του λαού είναι μέγας. Ήρχισεν αμέσως η περισυλλογή των όπλων. Επίκειται η κατάληψις του Μαργαριτίου.» [2]

Την ίδια μέρα, λόχος της ταξιαρχίας Ηπίτη, υπό τον Λευκάδιο Ανθυπολοχαγό Αγγελο Φέτση, μπαίνει στην Πάργα και παραλαμβάνει από τον τότε Τούρκο διοικητή Τζελιάμ Μουλιαζίμη τα κλειδιά της πύλης του κάστρου της Πάργας. Οι Φιλιάτες απελευθερώθηκαν τρεις μέρες μετά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΕΣ/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΓΕΣ/ΔΙΣ), "Επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Ήπειρο 1912", Αθήνα, 1992.
2. ΓΕΣ/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΓΕΣ/ΔΙΣ), "Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913)", Αθήνα, 1987.
1. Αλεξάνδρου Δ. Λιβαδέως, Το Ηπειρωτικόν Κομιτάτον, Αθήναι 1984

1. Σπύρου Μουσελίμη, Ιστορικοί περίπατοι ανά τη Θεσπρωτία, Γ' έκδοση, Γιάννινα 1997.
1. Σπύρου Μουσελίμη, Το Πόποβο, Β' έκδοση, Γιάννινα 2001.
1. Σταύρου Παπαμώκου, Η Σέλλιανη. Χθές και σήμερα, Αθήνα 1997.
1. Δ. Σαλαμάγκα, Καθώς χάραζε η λευτεριά, Γιάννινα 1963.
1. Κ. Δ. Στεργιόπουλου, Το Μικτόν Ηπειρωτικόν Στράτευμα κατά την ελευθέρωσιν της Ηπείρου Οκτώβριος –Νοέμβριος 1912), Αθήναι 1968.